

FÖRETAGS ARKIVET

Verksamhetsberättelse för år 1997

Örebro läns företagsarkiv är en ideell förening som bildades 1985. Styrelsen avger härmed verksamhetsberättelse för föreningens trettonde verksamhetsår. Styrelsen har haft fyra sammanträden. Årsmötet ägde rum på Olshammarsgården i Aspa med Munksjö AB som värd. VD *Bengt Unander-Scharin* och fabrikschef *Hans Fastén* presenterade före-

taget. Efter årsmötet besökte årsmötesdeltagarna fabriksanläggningarna och företaget bjöd avslutningsvis på lunch.

Personal

Folkrörelsearkivets chef, *Göran Henrikson*, har varit ansvarig för verksamheten på Företagsarkivet.

Ölstånd från Norlings bryggeri på Örebroustställningen 1899. Texten under den hängande bryggeriskylten lyder: "Thenna Stuga blef uppbyggd Anno 1899 i Mai af Compo Board* och står ännu, hvilket du kan se, om du ögon i thitt hufwud hafwer. Thenna Compo Board blef tjöpt uthi P. O. Jonssons stora Bod vid Drottningens Gata uthi then Staden Örebro. Gack du hän och gör likaså!" Foto ur Sällskapet Gamla Örebros arkiv.

* Konstgjorda träplattor med papper eller annan beläggning tillverkade av Svenska Compo Board Aktiebolaget i Landskrona.

Arkivets styrelse

Styrelsen har under året haft följande sammansättning

Arbetsutskott

Ordförande	Sölve Persson	enskild ledamot
Vice ordförande	Thorsten Axelson	enskild ledamot
Sekreterare	Göran Henrikson	arkivchef, adjungerad
Ledamot	Sten-Ove Pettersson	Hasselfors Garden

Övriga

Ero Eriksson	Örebro stads fabriks- och hantverks- förening
Mia Haglund	Örebro kommun
Ulf Hugmark	SAF-distriktet
Gudrun Karlsson	Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län
Anita Kutzner	Örebro läns landsting
Monica Nordin	Kommunförbundet Örebro län
Mikael Waller	Gullspång Kraft AB

Suppleanter

Nils Bengtsson	SAF-distriktet
Bo Eckegård	Örebro stads fabriks- och hantverks- förening
Bengt Harbe	Örebro läns landsting
Egon Harfeldt	Sparbanken Örebro
Lennart Hedberg	Högskolan i Örebro
Hans-Göran Högvist	Kommunförbundet Örebro län
Reine Lindholm	Onninen AB, Örebro
Sten Sundberg	Verkstadsföreningen
Conny Tiderman	Örebro kommun
Sven-Göran Wennerholm	Assi Domän Frövi

Yvonne Bergman har varit föreningens kassör.

Revisorer

Ordinarie

Gösta Ekelin	Örebro kommun
Thomas Esbjörnsson	Örebro läns landsting

Suppleanter

Gun-Inger Ericsson	Örebro läns landsting
Lars Eriksson	Örebro kommun

Carl Magnus Lindgren har varit anställd heltid under 1997.

Yvonne Bergman har, förutom att hon är kassör, arbetat med visningar och föredrag samt ett förteckningsprojekt motsvarande sammanlagt c:a två månader.

Håkan Henriksson har arbetat vid spridda tillfällen med studiebesök, representation och forskarhandledning. Han har även arbetat med underlag för en CD-romskiva.

Magnus Johansson har arbetat halvtid på arkivet t o m den 31 oktober.

Regina Persson var API-anställd 1997-02-05--1997-06-30.

Yvonne Bergman, Håkan Henriksson och *Magnus Johansson* har under 1997 också varit engagerade av Folkrorelsernas arkiv i Örebro län.

Ekonomi

Arkivets verksamhet är möjlig att driva genom stöd till lokal- och driftskostnader från framför allt Örebro läns landsting, Örebro kommun, Riksarkivet och Länsarbetsnämnden.

Näringslivsarkivets stödfond är av och till en viktig bidragsgivare till arkivet. Stödfonden ger inga reguljära verksamhetsbidrag men kan hjälpa till med investeringar i utrustning samt stödja olika projekt. Under 1997 erhöles inget bidrag från Stödfonden.

De delar av Kulturdepartementets sk Sesammedel som erhöles 1996 och som inte förbrukades under det året fonderades och har under 1997 bidragit till att personal kunnat behållas.

Folkrorelsernas arkiv erhöles 1996 av Länsstyrelsen ett belopp på 200 000 kr för projektet med nya gemensamma lokaler. 75 000 kr av dessa medel har kunnat användas av Företagsarkivet för in-

köp av ny hyllinredning.

Arkivet genererar även vissa egna intäkter. En relativt säker, men i vanliga fall låg inkomst, utgörs av medlems- och hyllavgifter. Genom arkivtjänster av olika slag åt medlemmarna har ett hyggligt resultat uppnåtts. En förklaring till överskottet är också att hyran under 1997 blev lägre än budgeterat genom kompensation för olägenheter i samband med ombyggnader av Telaris fastighet under 1996/97.

För detaljer hänvisas till bokslutet s 5–6.

Lokaler

I december 1995 flyttade arkivet från de gamla lokalerna i Kexfabriken på norr i Örebro till nya, säkrare och rymligare lokaler i gamla Post- och telegrafhuset i centrala Örebro. 1996 gick åt att komma i ordning i lokalerna, men redan under sommaren 1997 vidtogs omfattande åtgärder för nästa steg i Företags- och Folk Rörelsearkivens gemensamma lokalprojekt: *ArkivCentrum Örebro län*. Material som fanns uppställt i de blivande gemensamma lokalerna fick ställas in i arkivets magasin. För att rymma detta samt kontorsdelens inventarier och bibliotek, nedmonterades och utlokaliseras det kvarvarande fasta hyllbeståndet och i samband med byggstart för *ArkivCentrum* stängdes lokalerna den 1 september och *Carl Magnus Lindgren* och *Magnus Johansson* flyttade över till Folk Rörelsearkiv för resten av året. För att klara förtätningen av material och inventarier investerades i ny rörlig hyllutrustning omfattande 800 hyllmeter. Ungefär 75 % av magasinssytan är nu inredd med kompakthyllor.

Under november och decem-

Medlemmar

Arla, Örebromejeriet
 Assi Domän, Hasselfors Timber
 Assi Domän, Frövi
 Atlas Copco Avos, Örebro
 Carlsson & Åqvist
 Dyno Nobel AB, Nora
 Företagarna i Örebro
 Garphyttan Wire AB
 Gullspångs Kraft AB
 Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län
 Hasselfors Garden AB
 Högskolan i Örebro
 Johnsson Metall AB
 Kommunförbundet i Örebro län
 Landshypotek, Örebro län
 Laxå Bruks AB
 Nordbanken, Örebro
 PLM, Limmared
 Skyllbergs Bruks AB
 Sparbanken Sverige AB, Örebro
 Svenska Arbetsgivareföreningen, Örebro regionkontor
 Telaris AB
 Verkstadsindustriernas samarbetsgrupp i Örebroregionen
 Zinkgruvan Mining AB, Zinkgruvan
 Örebro ingenjörsklubb
 Örebro stads fabriks- och hantverksförening

ber förbereddes gemensamt för de bägge arkiven inflyttningen för Folk Rörelsearkiv i ArkivCentrum Örebro län. Också under 1997 präglades således verksamheten starkt av lokalfrågorna och det har naturligtvis varit svårt att driva verksamheten med ordnings- och förteckningsarbete samt forskarservice i normal omfattning. De igångsatta projekten från tidigare år har i stort sett legat nere.

Leveranser och förteckningsarbeten

14 leveranser, de flesta mindre, från 8 olika arkivbildare har mottagits under året. Värda att särskilt framhållas är *Örebro Elektriska AB*, överlämnat av Gullspång Kraft och ett av de första företagen i landet för kommersiell distribution av elektricitet samt den välkända orgelfirman *E A Setterquist & Son*. Merparten av övriga leveranser utgörs av mindre kompletteringsleveranser från Hasselfors Bruk, bl a har ett värdefullt privilegiebrev från drottning Kristina överlämnats.

Databaser och IT-projekt

Arkivdatabasen *Bestandsregistret* omfattar drygt 600 poster och uppdateras kontinuerligt i samband med leveranser och uppställning av nyförtecknade arkiv. Denna databas kommer att under 1998 integreras med Folkrorelsearkivets bestandsregister så att en för ArkivCentrum gemensam bestandsdatabas skapas.

Arbetet med databasen *Företagsregistret* har fortsatt under hela året och innehåller för närvarande nästan 19 000 poster. Ändå återstår mycket att registrera. Uppgifterna, som alla är sökbara, omfattar namn, ev äldre namn, verksamhetsområde och -tid, ägare, ev förändringar i verksamhets- och ägoförhållanden, ev moderbolag samt ort, församling och kommun. I databasen ingår aktiebolag, handelsbolag, enskilda firmor och ekonomiska föreningar. Också andra verksamheter som t ex gruv-, jordbruks- och fiskeri-verksamhet har medtagits även om den inte bedrivits i företagsform. Registret omfattar Örebro län och tidsmässigt går det från medeltiden fram till idag.

Ytterligare en databas är *Bergshanteringsregistret*. Det omfattar drygt 3 000 poster upptagande gruvor, hyttor och hamrar i Örebro län samt, inte minst viktigt, uppgifter om bevarat arkivmaterial från dessa verksamheter. En stor del av uppgifterna i denna bas har integrerats i Företagsregistret.

Samtliga databaser har byggts upp, underhålls och uppdateras av *Carl Magnus Lindgren*.

I februari månad gjorde Företagsarkivet entré i den digitala rymden genom en internetanslutning. I samband med lokalernas

Förteckningsarbeten

Under 1997 har följande arkiv ordnats och förtecknats:

Arkivbildare	Årsomfattning	Antal vol.
1. Askersunds Systemaktiebolag	1909–1955	34
2. Bergslagens Allmänna Restaurangaktiebolag	1947–1959	2
3. Karlskoga Systemaktiebolag	1939–1955	25
4. Kontrolldelegationen för Bergslagen	1937–1954	13
5. Kristidsstyrelsens kontrollbyrå	1941–1949	1
6. Kumla Systemaktiebolag	1946–1955	5
7. Kungliga kontrollstyrelsen	1931–1937	1
8. Lindesbergs Systemaktiebolag	1913–1955	41
9. Nora Systemaktiebolag	1927–1955	28
10. Systembolagsföreningarnas förtroendenämnd	1921–1954	2
11. Örebro Spritförsäljningsbolag	1882–1921	191
12. Örebro Systemaktiebolag	1915–1955	850

På årsmötet i maj i Aspa överlämnades i pressens närvaro till Olshammarsstiftelsen *Aspa Bruks* arkiv, *Igelbäckens Masugns* och *Åboholms* arkiv samt fyra andra mindre arkivbildares arkiv, som förtecknats under 1996 och våren 1997. Det 2 358 volymer omfattande beståndet hade varit inne på Företagsarkivet och där förtecknats av *Håkan Henriksson* och *Magnus Johansson*. Insatsen för att göra detta arkiv tillgängligt för forskning hade finansierats av Sesamedel från Kulturdepartementet. En närmare presentation av Aspaarkivet gjordes i verksamhetsberättelsen 1996. Under sensommaren och fram till oktober påbörjades ett nytt Sesamprojekt, förtecknandet av *Markebäcks gårds* arkiv. Detta utförs av *Magnus Johansson*.

Carl Magnus Lindgren har ägnat mycket tid åt det omfattande och historiskt intressanta gruvbolagsarkivet *Vieille Montagne*. Detta omfattar 2 023 volymer och arkivets äldsta handlingar är från det belgiska bolagets etablerande i Sverige år 1857. Arbetet är i princip färdigt men kommer att slutgiltigt redovisas i nästa års verksamhetsberättelse. Under september och oktober förtecknade Lindgren arkiv åt Folkrorelsearkivet.

Ett arbete som pågår sedan flera år är förtecknandet av det ca 3 000 volymer omfattande *Laxå Bruks* arkiv. Det är ännu inte klart för redovisning, men stora delar av förteckningen är renskriven. *Regina Persson* har arbetat med denna renskrivning liksom med renskrivning av systembolagsarkivets förteckningar.

stängning i augusti sades internet-abonnemanget upp och arkivet har nu inte bara gemensam post-adress med Folk Rörelsearkivet utan även telefonnummer, fax-nummer, e-post och hemsida är gemensamma.

Sedan hösten 1996 har vårt arkiv i samarbete med Folk Rörelsernas Arkiv, Örebro läns museum och Skoindustrimuseet arbetat med att ta fram en CD-romskiva för framför allt skolbruk. Två tyngdpunktsområden i länets historia har valts ut: gruvhantering med fokus på Dal Karlsberg samt skoindustri med Oscaria i centrum. Folk Rörelsearkivet har erhållit medel från Stiftelsen framtidens kultur för detta försöksprojekt som redovisats till Stiftelsen i september 1997. Skivan är emellertid inte färdig för produktion ännu. En närmare presentation av arbetet har gjorts i Folk Rörelsearkivets medlemstidning Aktstycket nr 4 1997. Sin första publika presentation fick projektet under de Kulturhistoriska dagarna 17–19 oktober på Örebro slott.

För arkivets del har *Håkan Henriksson* medverkat i framtagning av underlag för skivan.

Förhoppningen är att detta pilotprojekt ska kunna leda till, att den kompetens som utvecklats i digital presentation, ska kunna utnyttjas i ett större industrihistoriskt sammanhang.

NBJ

Under 1997 har NBJ-arkivet fortsatt att fylla sin roll som informationscentrum kring museijärnvägen i Nora. *Gun Eriksson* har skött det dagliga arbetet och haft öppet i arkivet alla arbetsdagar kl 13–16. Arkivet är också öppet kvällstid första torsdagen i varje månad. *Conny Tiderman* ansvarar

för arbetsledning och finns också på plats minst en gång per månad.

Det har kommit in ett tiotal mindre leveranser under året. Det är till största delen enskilda personer som skänkt foton och andra handlingar av intresse för arkivet. Gåvorna har inte alla gånger NBJ-bakgrund, men kan ändå va-

ra av intresse ur ett allmänt kommunikationshistoriskt perspektiv.

Den magnifika bokdonationen som *Gunnar Johansson* i Karlshamn tidigare skänkt till arkivet växer med ett antal volymer per år och utgör genom sina järnvägs-historiska klenoder ett av de förnämligaste och mest kompletta järnvägsbiblioteken i landet.

Balans- och resultaträkning för Örebro läns företagsarkiv den 1 januari 1997– den 31 december 1997

Resultaträkning

	1996-12-31	1997-12-31
<i>Intäkter</i>		
Landstingsbidrag	140 300:00	200 000:00
Kommunala bidrag	110 000:00	110 000:00
Statsbidrag	96 000:00	100 000:00
Lönebidrag AMS	174 712:00	172 407:00
Medlemsavgifter	13 075:00	12 750:00
Hyllavgifter	113 870:00	62 940:00
Övriga intäkter	228 941:50	100 297:00
Övriga bidrag	287 000:00	75 000:00
Ränteutgifter	9 020:39	6 247:65
<i>Summa</i>	<i>1 172 918:89</i>	<i>839 641:65</i>
<i>Kostnader</i>		
Personalkostnader	436 392:50	310 821:00
Lokalkostnader	314 552:00	272 765:00
Kontorsmateriel	4 135:00	6 702:50
Arkiveringsmateriel	4 124:50	- 708:00
Administrativa kostnader	50 792:00	12 222:00
Resor/Transporter	12 272:00	9 385:24
Telefon/Porton	8 768:50	9 349:00
Böcker/Tidskrifter	3 385:00	3 324:00
Kurser/Konferenser	12 300:00	10 261:00
Övriga personalkostnader	3 771:00	3 409:00
Representation	1 800:50	2 538:00
PR-verksamhet	12 365:00	4 766:00
Flyttkostnader	37 814:00	7 198:00
Hyllor/avskrivningar	33 441:00	122 368:00
Sesamprojekt	270 000:00	-
Övriga kostnader	2 774:00	2 315:50
Årets resultat	-35 768:11	62 925:41
<i>Summa</i>	<i>1 172 918:89</i>	<i>839 641:65</i>

Balansräkning

	1996-12-31	1997-12-31
<i>Tillgångar</i>		
Kassa	500:00	500:00
Organisationskonto	303 985:96	140 743:37
Diverse fordringar	171 103:00	246 026:00
<i>Summa</i>	<i>475 588:96</i>	<i>387 269:37</i>
<i>Skulder</i>		
Fakturaskulder	115 144:50	11 685:50
Reserverade sociala avgifter	11 962:00	12 646:00
Skatter anställda	10 297:00	11 546:00
Reserveringar Bergslagsprojektet	82 039:00	82 039:00
Reserveringar Gårdsprojektet	127 154:00	127 154:00
Reserveringar Sesamprojektet	119 314:00	69 595:00
<i>Summa</i>	<i>465 910:50</i>	<i>314 665:50</i>
<i>Eget kapital</i>		
Balanserat resultat	45 446:57	9 678:46
Årets resultat	-35 768:11	62 925:41
<i>Summa</i>	<i>9 678:46</i>	<i>72 603:87</i>
<i>Summa skulder och eget kapital</i>	<i>475 588:96</i>	<i>387 269:37</i>

Arkivet har under 1997 besökts av ca 350 personer. Vid några tillfällen har även studiebesök tagits emot. Forskningen bedrivs som tidigare ofta i den rent tekniska dokumentationen kring barna, byggnaderna och den rullande materielen. Föreningens och stiftelsens personal hör till dem som flitigast utnyttjar dokumentationen. Det tekniska intresset dominerar även bland de externa forskarbesöken med släkt- och hembygdshistoria som god tvåa. Under året gjordes en grundlig undersökning om strejken vid NBJ år 1906 av *Peter Bernövall*.

Agrarhistoria

Arkivets agrarhistoriska inventering som går ut på att inventera herrgårdsarkiv och jordbrukskooperationens företags arkiv i hela länet samt gårdsarkiv i Väster-närke har legat nere under året på grund av ombyggnation och flyttningsförberedelser.

Telaris och Hallsbergs kommun

Företagsarkivet hjälper Telaris AB fortlöpande med att ta emot leveranser från företagets olika kontor i landet. Dessa leveranser accessionsförs och förtecknas efter hand. Sju leveranser har mottagits under 1997. Arkivets perso-

nal står också till förfogande vid förfrågningar och framtagningar av handlingar ur Telaris arkiv. Telaris arkiv förvaras i våningen under ArkivCentrum. *Magnus Johansson* och *Håkan Henriks-son* har arbetat med Telaris arkiv.

Arkivet har under året gjort en omfattande förteckningsinsats åt Tekniska förvaltningen och Fastighetskontoret i Hallsbergs kommun vars arkiv under hösten förtecknades av *Yvonne Bergman*.

Besökare, forsknings- och bildnings- verksamhet

202 besökare har noterats under perioden januari–augusti i forskarrummets besöksloggare varav 90 har varit enskilda forskarbesök. Övriga har varit gruppbesök av olika slag framför allt från skilda utbildningsinstitutioner. Då arkivet hade begränsat öppethållande i augusti samt helt stängde från september är de noterade besöken självfallet lägre än under föregående år.

Arkivets material var emellertid tillgängligt i Folkrörelsearkivets lokaler varifrån forskarna kunde göra sina beställningar. Även visningar av material och presentation av arkivet inför grupper gick att genomföra i begränsad utsträckning i Folkrörelsearkivets lokaler. Besöksstatistiken som hänförs till arkivets material var emellertid gemensam med Folkrörelsearkivets och kan inte skiljas ut för hösten. Sammantaget togs ett drygt tiotal grupper emot under året. Högskolans studenter på olika nivåer dominerar bland grupper och individuella forskarbesök, men också Karolinska skolan, Rudbecksskolan och Komvux utnyttjar arkivet varje år. Värt att notera är att lärare och

studenter vid den nystartade undervisningen på B-nivå på Högskolan i Örebro i ekonomisk historia har börjat utnyttja arkivet.

I följande uppsatser och skrifter har material från arkivet kommit till användning under 1997:

Axinge, Maria, *Stora Mellösa Andels Mejeri Förening. En studie om sambandet mellan produktionsteknisk utveckling och maskulinisering.* Högskolan i Örebro. C-uppsats 1997.

Behr, Nina, *Koleran i Sverige under 1830-talet.* Västerplansskolan i Örebro. Specialarbete 1997.

Adem, Metin, *Torpare och landbor vid Svartå Bruk 1818–1861.* Högskolan i Örebro. B-uppsats 1997.

Bernövall, Peter, *"Kamp på liv och död med kapitalet". Strejken vid Nora Bergslags Järnvägs banbygge Striberg-Bredsjö år 1906.* Högskolan i Örebro. C-uppsats i historia 1997.

Björck, Daniel, *Motbokens avskaffande. Analys av ett systemskifte.* Högskolan i Örebro. B-uppsats i Historia 1997.

Ekegren, Staffan, *Rena himmelriket. En dokumentärroman.* Uddevalla 1997.

Medin, Peter, *Mosjösänkningarna – och dess konsekvenser för den omgivande bygden.* Högskolan i Örebro, C-uppsats i Historia 1997.

Persson, Clas, *Varmluftens införande i Nora Bergslag. Om införande av ny teknik i masugnarna under 1800-talet.* Högskolan i Örebro. B-uppsats i historia 1997.

Viberg, Theres, *Kvinnors och mäns arbete vid Vinterviken. Om arbetsdelning mellan kvinnor och män vid Nitroglycerin Aktiebolaget 1903–1907.* Högskolan i Örebro. B-uppsats i historia 1997.

Yvonne Bergman föreläste om arkivarieyrket för Karlskoga-Nobel Rotaryklubb den 17 mars. Den 8 april föreläste hon i Degerfors Rotaryklubb och den 12 maj i Kumla Rotaryklubb om bruksförvaltaren Muhr och hans arkiv.

Budget 1998–1999 för Örebro läns företagsarkiv

	1998	1999
<i>Intäkter</i>		
Landstingsbidrag	200 000	200 000
Kommunala bidrag	112 000	120 000
Statliga bidrag	110 000	110 000
Lönebidrag AMS	175 000	175 000
Medlemsavgifter	13 000	15 000
Förvaringsavgifter	63 000	75 000
Ränteutgifter	6 000	6 000
Övriga bidrag	75 000	50 000
Övriga intäkter	75 000	75 000
Summa	829 000	826 000
<i>Kostnader</i>		
Personalkostnader	290 000	320 000
Lokalkostnader	360 000	360 000
Kontorsmateriel	5 000	6 000
Arkiveringsmateriel	7 000	15 000
Administrativa kostnader	33 000	50 000
Resor/Transporter	10 000	15 000
Tel/Porton	10 000	10 000
Böcker/Tidskrifter	4 000	4 000
Representation/PR	10 000	20 000
Kurser/Konferenser	15 000	15 000
Övriga personalkostnader	5 000	6 000
Projektkostn. Sesam/Gårdsinvent	69 000	127 000
Ianspråkstagande av Sesam/Gårdsf.	+69 000	+127 000
Hyllor/inventarier	75 000	-
Övrigt	5 000	5 000
Summa	829 000	826 000

Magnus Johansson genomförde i ett ALU-projekt under våren åt Svenska Åkeriförbundet ett arkivprojekt som resulterade i en arkivhandbok för förbundet betitlad *Spara "gårdagens" händelser idag!*

Håkan Henriksson föreläste den 18 september *Om kvinnors och barns arbete vid Bergslagens gruvor* på ett gruvhistoriskt seminarium i Falun arrangerat av Ekomuseum Bergslagen, Bergs-

lagsarkiv och Högskolan i Dalarna. Den 16 november höll *Henriksson* en föreläsning *Om kvinnor i gruvarbete* på Tekniska museet i Stockholm.

Den 25 november föreläste *Yvonne Bergman* för Örebro släktforskare om *Örebro läns företagsarkiv och den släkt-historiska forskningen.*

Revisionsberättelse

Undertecknade har granskat Örebro läns företagsarkivs räkenskaper och förvaltning för år 1997. Vi har tagit del av föreningens räkenskaper, protokoll och övriga handlingar som lämnar upplysningar om föreningens ekonomi och förvaltning samt vidtagit de granskningsåtgärder som ansetts erforderliga.

Då det vid revisionen ej framkommit någon anledning till anmärkning tillstyrker vi

att balansräkningen fastställs

att styrelsen beviljas ansvarsfrihet för 1997 års förvaltning.

Örebro den 7 maj 1998

För Örebro läns landsting   För Örebro kommun

Thomas Esbjörnsson   Gösta Ekelin

Thomas Esbjörnsson   Gösta Ekelin

Organisation, representation och övrig verksamhet

Arkivet är medlem i Näringslivets arkivråd (NLA), Näringslivsarkivens förening (NAF) och Föreningen Bergslagsarkiv.

Göran Henrikson var under 1997 vice ordförande i NLA och NAF och styrelseledamot i Bergslagsarkiv liksom ledamot av redaktionsrådet. Arbetet i framför allt NLA har tagit en del av hans tid i anspråk. Henrikson har ansvarat för organisationens del i ett gemensamt bokprojekt med Folkrorelsernas arkivförbund.

Yvonne Bergman är revisor i Bergslagsarkiv.

Göran Henrikson är ledamot av Riksarkivets enskilda nämnd och ingår i Riksarkivets referensgrupp för företagsarkiv.

Henrikson representerade ar-

kivet på NLA:s årsmöte den 20 februari.

Håkan Henrikson representerade arkivet på Bergslagsarkivs årsmöte i Ludvika den 27 maj. Årsmötet utnyttjades till en gemensam dagsutflykt för Företagsarkivets och Folkrorelsearkivets personal till Ludvika och Smedjebacken där Fundias smältverk besöktes.

Arkivet hade vid årsskiftet erbjudit länets Rotaryklubbar besök under våren till klubbarnas lunchmöten för att presentera arkivet och dess möjligheter. Sådana möten ägde rum i Örebro den 12 februari och den 13 april, i Hallsberg den 6 april och i Askersund den 22 april.

Göran Henrikson och *Håkan Henrikson* genomförde dessa presentationer. Klubbarna i Karlskoga, Degerfors och Kumla besöktes av *Yvonne Bergman* vilket

redovisats under föregående rubrik.

Den 20 mars deltog *Carl Magnus Lindgren* i ett seminarium i Stockholm arrangerat av Mariebergs Arkivbyrå AB: *Ny bokföringslag – vad händer då?*

Carl Magnus Lindgren och *Magnus Johansson* deltog i Jernkontorets arkivdagarna den 13–14 maj i Uddeholm, Hagfors och Munkfors. Seminariets tema var *Passiv arkivvård eller aktiv arkivtjänst*. Lindgren och Johansson deltog även i gruvseminariet i Falun den 18 september.

Den 8–9 september åkte de bägge arkivens personal till Bredsjögården för att ha en personalkonferens och för att förbereda och ladda upp inför den förestående sammanflyttningen i Arkiv-Centrum Örebro län.

Den 29 oktober deltog *Magnus Johansson* och *Håkan Henrikson* i ett NAF-seminarium om bankarkiv i Karlstad.

Göran Henrikson deltog den 8–9 december i NLA:s sk NLA-dygn i Trosa. Här behandlades bl a juridiska frågor och digital dokumenthantering.

Regional samverkan

Under 1996 påbörjades på initiativ från Högskolan i Örebro ett nätverksbyggande med syfte att skapa samordning mellan institutioner, föreningar och andra som arbetar på det kulturhistoriska fältet i Örebro län. Arbetsnamnet för denna konstellation har varit Kulturhistoriska akademien. *Yvonne Bergman* har varit representant för arkiven i denna grupp. Kulturhistoriska akademien ordnade den 17–19 oktober Kulturhistoriska dagar för Örebro län på slottet i Örebro. Arkivet medverkade vid dessa dagar genom *Yvonne*

Bergman och Håkan Henriks-son.

Under 1997 tog Stadsarkivet i Örebro initiativet till ett försöksprojekt vars syfte är att undersöka förutsättningarna för att förbättra samverkan mellan de olika arkiven inom Örebro län samt att höja kompetensen och stärka yrkesidentiteten bland de arkivverksamma. Under året har en ledningsgrupp med hjälp av en referensgrupp tagit fram förslag på tre projekt att arbeta vidare med: utbildning, gemensam upphandling och kompetenshöjning på IT-området.

Göran Henrikson sitter i ledningsgruppen och *Yvonne Bergman* är med i referensgruppen.

Inför 1998 har också tanken väckts att söka manifesteras arkiven i länet så kraftfullt som möjligt under den landsomfattande *Arkivens Dag* som är utsatt till lördagen den 7 november.

Nya lokaler, Folkrörelsernas arkiv, ArkivCentrum

Årets verksamhet har i stor utsträckning präglats av byggnationen av de nya lokalerna, flyttningsförberedelser för Folkrörelsearkivet samt genomförande av flyttningen. Ett lokalprogram utarbetades under vintern och under våren kunde ritningar för de nya lokalerna fastställas tillsammans med byggaren och hyresvärden Telaris. Under sommaren tömdes de lokaler som skulle tas i anspråk på material, hyllställningar och flyttkartonger och i september påbörjades byggnationen.

Byggandet löpte planmässigt och fungerade i stort sett väl. Den 26 november hölls en "innertaklagsfest" för byggarna i de då snart färdiga lokalerna.

Örebro läns företagsarkiv har liksom föregående år samverkat med Folkrörelsernas arkiv. Detta samarbete är synnerligen viktigt och givande för bägge parter. Under året har detta samarbete förstärkts ytterligare i samband med ombyggnationen i gamla Post- och Telehuset för de gemensamma lokalerna och från årsskiftet 1997/98 inleds en ny epok i de bägge arkivens historia. Då skapas nämligen *ArkivCentrum Örebro län*, som är namnet på denna nya länsinstitution, där de bägge arkivföreningarna samverkar. Arkivföreningarna kommer att fortsätta att verka, var och en med sin profil, men samarbetet kommer att bli ett ännu tydligare inslag i verksamheten. Med ArkivCentrum har en förutsättning för ett stärkande av de regionalpolitiskt intressanta arkiv- och kulturarvsfrågorna i länet skapats.

Avslutningsord

Verksamhetsåret 1997 har varit intensivt och spännande och liksom 1996 präglat av ombyggnation och flyttning. Genom stängningen av lokalerna från september månad blev naturligtvis delar av den ordinarie verksamheten lidande vilket återspeglas bl a i en nedgång av antalet besökare under året. Trots den tillfälliga stängningen och flyttningen av personalen var det möjligt att hjälpa forskare med material under hela hösten förutom de sista veckorna i december. Ett stort antal uppsatser visar att arkivets material verkligen används av forskarna.

Inflödet av material har också fungerat och det känns värdefullt att arkivet under året har fått ta hand om ett av länets historiskt mest kända kraftföretag: Örebro

Elektriska AB. Förteckningsarbetet har av förklarliga skäl inte kunnat upprätthållas i vanlig utsträckning.

Under 1996 avslutades två inkomstbringande projekt för arkivet. 1997 års omslutning har därför minskat kraftigt och personalen skurits ner. Genom egna intäkter och en tillfälligt minskad hyreskostnad har ekonomin varit god under året och resulterat i ett välbehövligt överskott. En rejäl investering i rörliga hyllor har också kunnat göras tack vare ett anslag från Länsstyrelsen.

Personalinsatserna under året har motsvarat nästan 2 årsarbeten fördelade på 5 personer. Arkivet är för sin basverksamhet starkt beroende av offentliga medel. Också under 1997 har de sk Sesampengarna betytt att vi kunnat behålla kompetent personal som annars hade måst sägas upp. Den smala och varierande ekonomiska basen utgör ett stort problem för arkivet då denna förändelighet gör det svårt att behålla kompetent personal. Ökade inkomster är således en nödvändighet för arkivet.

Även om inte heller 1997 har varit problemfritt, så har det varit ett spännande och löftesrikt år. Detta hänger naturligtvis samman med färdigbyggandet av de nya lokalerna och sammanflyttningen med Folkrörelsernas arkiv i dessa. Sedan länge har ju de bägge arkiven haft ett nära samarbete. Detta har försvårats genom att verksamheterna bedrivits i olika lokaler.

I och med inflyttningen i gemensamma lokaler och etablerandet av ArkivCentrum Örebro län sker en ömsesidig förstärkning och den gemensamma arkivverksamheten kommer att nå en kvalitativt ny dimension. När Arkiv-

Ölutkörare vid Vasabryggeriet, Karlslundsgatan, Örebro, 1905/1906.
Foto: Georg Mellqvist. Ur Sällskapet Gamla Örebros arkiv.

Centrum Örebro län nu är på väg att byggas upp har de bägge arkiven "gått i mål" efter en intensiv fyraårsperiod av förberedelser och planering. Det känns tillfredsställande. En framtidssatsning med bäring på regional- och kulturpolitik har därmed gjorts.

Intresset för historien, inte minst den lokala är i stadig tillväxt. Insikten i att kunskaper om det förflutna är en viktig komponent i samhällsomvandlingen ökar. De

bägge samverkande arkiven har en viktig roll att spela både som förvaltare och förmedlare av industrisamhällets kulturarv. Kunskap om och förståelse för detta kulturarv har regionalpsykologisk betydelse.

Företags- och folkrörelsearkiven hade inte nått så här långt i sin gemensamma framtidssatsning om inte två förutsättningar hade funnits – en engagerad och kuninig personal samt insiktsfulla och generösa politiker och tjänstemän på länsstyrelse och landsting. Styrelserna vill rikta ett varmt tack till bägge parter.

Styrelsens tack omfattar också övriga offentliga bidragsgivare

som genom sina insatser lägger en grund för arkivets verksamhet.

*Örebro i april
Styrelsen*

FÖRETAGS ARKIVET

Nikolaigatan 3
702 10 ÖREBRO
Tfn och texttfn 019-611 29 00
Fax 019-611 81 20
E-post f.arkivet@orebro.mail.telia.com

Flyttkartonger till vrakpris

Flytten är över och vi har massor av prima kartonger som Du kan köpa till rena rövarpriset!

- Ordinarie pris: 30 kr/st.
- Vårt pris: endast 5 kr! Otroligt men sant!

Ring Håkan eller Magnus 019-6112900 eller kom bara upp på ArkivCentrum och köp Dina kartonger!

Brännvin – från husbehovsbränning till Nya Systemaktiebolaget

Ur en äldre introduktion till Örebro Systemaktiebolags arkiv har vi saxat följande text:

” Under 1700- och 1800-talen fanns omväxlande husbehovsbränning och kronobrännerier i Sverige och vid ett antal tillfällen försökte man med totalförbud mot rusdrycker med mindre lyckat resultat.

Även i Örebro fanns ett kronobränneri på 1700-talet, kallat Lilla Bränneriet. År 1776 lades grunden till ett större kronobränneri i Centralparken, som togs i bruk år 1777. Vad gällde tillverkningen av öl bedrevs den till en början ej fabriksmässigt utan det stod var och en fritt att själv brygga sitt öl och att sälja det. Under mitten av 1800-talet anlades dock flera bryggerier i Örebro bl a Örebro, Norlings och Zenks Bryggeriaktiebolag.

År 1860 avskaffades husbehovsbränningen och år 1870 infordrade Magistraten i Örebro anbud för övertagande av minuterhandel och utskänkning av brännvin. Det då bildade Örebro Spritförsäljningsbolag inkom med anbud, vilket antogs av Stadsfullmäktige samma år. Spritförsäljningsbolaget fick tillstånd för utminuter och utskänkning på tre år i taget. Spritbolaget fick betala skatt och till Stadsfullmäktige avstå nettovinsten, vilken exempelvis år 1875 uppgick till 75 000 kronor. År 1880 hade Spritförsäljningsbolaget ett utminuteringsställe och tio utskänkningsställen i form av krogar och schweizerier.

År 1913 är det sista år man kan följa Örebro Spritförsäljningsbolag i Stadsfullmäktiges Protokoll och Handlingar. Detta beroende på att år 1914 realiserades Bratts utminuteringsprojekt, Brattssystemet, i Stockholm genom Aktiebolaget Stockholmssystemet, som låg till grund för det system som genomfördes. Detta system var genomfört år 1919 i hela landet och ägde bestånd till år 1955. Ivan Bratt var läkare, nykterhetspolitiker och riksdagsman. Han var verkställande direktör i Aktiebolaget Stockholmssystemet 1913–1922 och i Aktiebolaget Vin & Spritcentralen 1923–1928. Brattssystemet innebar bl a individuell kontroll med sk motbok och fram till år 1941 var högsta utminuterade kvantitet 4 liter därefter 3 liter. Som en följd av detta restriktiva synsätt framkom ett förbudsförslag, vilket dock avvisades i en folkomröstning år 1922. Örebro Systemaktiebolag bildades år 1918. Det var, som namnet antyder ett aktiebolag med aktier till en början lydande på 50 kronor. Det bestod av en styrelse på fem ledamöter och hade bolagsstämma en gång om året i Örebro. Förutom i Örebro bildades systemaktiebolag i Askersund, Karlskoga, Kumla, Lindesberg och Nora.

Motboken avskaffades 1955 och sedan 1954 finns endast ett systemaktiebolag för hela landet.

Utrottningshotad art.

Något om Överste

En av Örebro systemaktiebolags mest kända produkter var Överstebrännvin, greve Hugo Jacob Hamiltons kumminsaps. Detta tillverkas numera i Sundsvall och är dessutom utrottningshotat. Örebrobolagets flaggskepp utgörs av en blandning av 76-procentig kumminsprit, 50-procentigt rent brännvin samt sockerlag och vatten. De exakta andelarna av ingredienserna avslöjar vi inte här, men efter en viss krympning blev resultatet ett av Örebroarna uppskattat brännvin. På den gamla goda tiden hade Översten en alkoholstyrka på 46 %. Norrlänningarna har sänkt styrkan till 43 %.

Många anser Överste en aning sött. Förr fanns ett alternativ till Överste, nämligen Överste Taffel, som också tillverkades i Örebro. Här blandades kumminsprit med rent brännvin. Andelen kumminsprit var något mindre än i Överste. Dessutom tillsattes 46-procentig sädesprit och vatten. Däremot ingen sockerlag! Styrkan var 46 % ! 1937 kostade en liter Överste 4:90 kr på Systembolaget i Örebro.

I Örebro blandades på 20-talet också en egen whiskey – Ye Auld Tonn. Det förekom också egen tillverkning av många olika fruktviner.

Thor Modéen, mannen som gav pilsnerfilmen ett ansikte, här i tidningsreklam för Norlings Pilsner. Klipp ur Örebro Dagblad 1934. Ur Norlings Bryggeri AB:s arkiv.